

Proč kriminalizace bezdomovectví selhává a jaké řešení opravdu funguje?

→ Ředitelka
Platformy pro
sociální bydlení
Barbora Bírová

Mnohá města a státy dnes čelí rostoucímu problému bezdomovectví a často reagují represivními opatřeními, která ale situaci nezlepšují. Zákazy spaní venku, omezení žebření nebo vyklízení tábořišť spíše zakrývají skutečné příčiny, než je řeší. My se zaměříme na dopady těchto represí a představíme příklady z mezinárodního prostředí, kde se problémy řeší efektivněji prostřednictvím dostupného bydlení, prevence a podpory sociálních služeb – tedy bez použití represe.

Čtyři mýty o represí jako řešení

1. Když zakážeme spaní na ulici, bezdomovectví zmizí

Realita

Zákazy strategií přežití (spaní ve veřejných prostranstvích, žebření, táboření) neřeší fakt, že lidé nemají kam jít. Místo toho je přesouvají z místa na místo a často vedou ke ztrátě osobních věcí, traumatizaci a opakovanému kontaktu s policií.

Data a příklady

- V USA má podle National Homelessness Law Center 72 % měst zákaz spaní na veřejnosti. Přesto počet lidí bez domova roste.
- Ve městě Los Angeles v roce 2023 přes 80 % lidí, kteří dostali pokutu za přespání venku, nemělo dostupnou žádnou alternativu.
- V ČR podle výzkumu IQ Roma servis 52 % lidí žijících na ulici čelilo pokutám nebo zákrokům policie – aniž by jim byla nabídnuta reálná pomoc.

Co funguje lépe

Zákony, které chrání práva lidí bez domova – tzv. Homeless Bill of Rights – a přesměrování lidí od policie k pomoci (tzv. diversion programs). Například město Eugene (Oregon) zavedlo 24/7 mobilní tým „CAHOOTS“, který místo policie řeší krizové situace v komunitě – s výrazně lepšími výsledky a nižšími náklady.

2. Když lidi potrestáme, motivujeme je ke změně

Realita

Tresty za chudobu neřeší příčinu – tedy nízké příjmy, trauma, zdravotní potíže, nedostatek bydlení. Místo toho zhoršují situaci: pokuty a záznamy v rejstříku vedou k zadlužení a znemožňují přístup k bydlení a práci.

Data a příklady

- Věznění lidí bez domova stojí veřejné rozpočty násobně víc než podpora bydlení. Například v Denveru v USA náklady na jednoho člověka v systému represe byly přes 40 000 dolarů ročně – zatímco Housing First program stál pod 15 000.
- Ve Finsku ukázali, že poskytnutí bydlení bez přípravy Housing First snížilo náklady na zdravotnictví, vězeňství i policii.

Co funguje lépe

Model Housing First – poskytuje lidem stabilní bydlení bez přípravy, teprve potom řeší další potřeby, například závislosti, léčbu, práci. Podle výzkumů například Kanada, Finsko, ČR vede k udržení bydlení u 85–90 % zapojených lidí.

3. Lidé bez domova jsou nebezpeční, proto potřebujeme zásahy policie

Realita

Lidé bez domova jsou mnohem častěji oběťmi násilí než jeho původci. Mnoho z nich trpí zdravotními problémy, duševním onemocněním nebo traumatem. Policejní zásahy bez sociální opory situaci jen prohlubují.

Data a příklady

- Ve Velké Británii je průměrná délka života člověka bez domova 45 let, u žen dokonce 43 let.
- Podle českých dat až 45 % lidí bez domova zažilo násilí na ulici.
- V mnoha městech policejní zásahy zvyšují stres, narušují vztahy se sociálními pracovníky a vedou ke ztrátě osobních věcí.

Co funguje lépe

Terénní týmy složené ze sociálních pracovníků, zdravotníků a peer pracovníků, kteří pracují dlouhodobě v komunitě. Přinášejí důvěru, propojují lidi s pomocí a snižují potřebu krizových zásahů.

4. Veřejnost chce, aby „ulice byly čisté“, a proto musíme zasahovat

Realita

Veřejná poptávka po „čistotě“ a bezpečí je pochopitelná, ale represivní odpovědi problém jen posouvají jinam. Dlouhodobé řešení je možné pouze skrze bydlení a podporu. Komunity, které se zapojí do řešení, mohou měnit postoje a vytvářet tlak na změnu politik.

Data a příklady

- Kampaň Housing Not Handcuffs v USA pomohla desítkám měst přejít od represí k podpůrným přístupům.
- V Česku sdružuje projekt Bydlet je lidské desítky organizací a veřejně obhájí zákon o podpoře v bydlení jako řešení místo represe.

Co funguje lépe

Osvěta, zapojení veřejnosti, vytváření komunitních koalic s místními spolky, církvemi, školami, podnikateli i úřady. Veřejná debata, která ukazuje, že důstojné bydlení je řešitelné – a výhodné pro všechny.

foto: 123RF,
flaticon, B. Bírová

Co funguje: Mezinárodní příklady prevence bezdomovectví bez represí

Po celém světě – včetně několika evropských států – najdeme funkční modely, které ukazují, že bezdomovectví lze snižovat bez kriminalizace. Tyto přístupy kombinují právo na bydlení, investice do služeb a důraz na důstojnost člověka.

Finsko: Bydlení jako základní lidské právo

Strategie: Od roku 2008 Finsko realizuje celonárodní strategii Housing First.

Výsledek: Dlouhodobé bezdomovectví kleslo o více než 35 % (2010–2020). Finsko je jediná země EU, kde počet lidí bez domova dlouhodobě klesá.

Klíčové principy

- Trvalé bydlení bez podmínek předešlého tréninku jako první krok.
- Následně individuální podpora v oblastech duševního zdraví, snižování rizik, práci se závislostí, možnosti práce.
- Spolupráce státu, samospráv a neziskového sektoru.

Represe? Žádná kriminalizace přeživacích strategií – spánek venku není trestán.

Co si odnést: Bydlení jako výchozí bod, nikoli odměna. Právo na domov, ne trest za jeho absenci.

Skotsko: Právo na trvalé bydlení v zákoně

Strategie: Zákon o bezdomovectví (2003) přiznává každému, kdo je bez domova, právní nárok na trvalé bydlení.

Výsledek: Skotsko se zavázalo k ukončení života na ulici. V roce 2020 oznámilo celonárodní rozšíření Housing First.

Klíčové principy

- Povinnost obcí zajistit trvalé bydlení.
- Důraz na prevenci – práce s lidmi ohroženými ztrátou bydlení.

Represe? Ne – místo zásahů investice do udržení lidí v bydlení.

Co si odnést: Právní jistota – bydlení není podmíněno chováním, ale zaručeno zákonem.

Nizozemsko: Lokální práce a včasné zásahy

Strategie: Prevence skrze práci s ohroženými skupinami (mladí lidé, lidé opouštějící instituce).

Přístup: Obce spolupracují se státem na včasném řešení a integraci.

Klíčové principy

- 24/7 útluky.
- Pracovníci v terénu.
- Přístup k péči o duševní zdraví.

Represe? Zaměření na podporu místo zákroků.

Co si odnést: Včasná intervence je efektivnější než pozdní represe.

Portugalsko: Dekriminalizace, zdraví a začlenění

Strategie: Místo trestání chudoby – důraz na zdraví, prevenci a sociální integraci.

Politika: Od 2009 národní strategie pro integraci lidí bez domova, aktualizovaná v roce 2017.

Klíčové principy

- Prevence vystěhování.
- Rozšiřování sociálního bydlení.
- Mobilní týmy místo represivních zásahů.

Represe? Ne – Portugalsko dekriminalizovalo některé projevy chudoby a zaměřuje se na začlenění.

Co si odnést: Společnost nemusí chudobu trestat – může ji léčit.

Rakousko (Vídeň): Veřejné bydlení a systém prevence

Strategie: Vídeň má silný veřejný bytový fond (více než 60% bytů je v regulovaném režimu).

Klíčové principy

- Prevence vystěhování.
- Finanční pomoc v krizi.
- Dostupné sociální bydlení.

Represe? Ne – život na ulici není kriminalizován.

Co si odnést: Přístupné veřejné bydlení jako ochrana proti spirále chudoby.

Co z toho plyne pro Česko? Prevence místo represe

Z mezinárodních příkladů je zřejmé, že trestání lidí za projevy bezdomovectví nefunguje. Naopak, vede k jejich dalšímu vytlačování na okraj společnosti, zatímco problémy zůstávají neřešené. Země, které vsadily na prevence, investice do bydlení a spolupráci s neziskovým sektorem, dokážou bezdomovectví skutečně snižovat.

Česká republika v posledních letech udělala důležité kroky kupředu

Vznikla koncepce prevence a ukončování bezdomovectví. Program Housing First byl pilotován a nyní se díky financím z OPZ+ rozšiřuje. Byl také schválen zákon o podpoře v bydlení, který má nastavit systémový rámec pomoci lidem v bytové nouzi.

Zároveň však přetrvávají rozpory

Zároveň ale přetrvávají rozpory. Některé obce stále používají městské vyhlášky nebo veřejný tlak k vytlačování lidí bez domova z měst. Chybí koordinovaný systém prevence ztráty bydlení, a to například včasná intervence při dlužích, rozvodech či návratu z institucí. Investice státu do dostupného bydlení jsou stále nedostatečné a podpora bydlení musí být dostupná, předvídatelná a koordinovaná s dalšími službami. ■

Shrnutí: Co tedy spojuje úspěšné země?

Země	Strategie	Represe?	Co funguje
Finsko	Housing First	Ne	Bydlení bez předešlého tréninku, podpůrné služby
Skotsko	Právní nárok na bydlení	Ne	Povinnost obcí, prevence
Nizozemsko	Lokální intervence	Ne	Včasné zásahy, integrace
Portugalsko	Dekriminalizace a zdraví	Ne	Mobilní týmy, práce v terénu
Rakousko (Vídeň)	Veřejné bydlení	Ne	Prevence, podpora v krizi

foto: 123RF, flaticon